

"İŞ, GÜÇ" ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ VE İNSAN KAYNAKLARI DERGİSİ

"IS, GUC" INDUSTRIAL RELATIONS AND HUMAN RESOURCES JOURNAL

2018 Cilt/Vol: 20/Num:3 Sayfa/Page: 31-46

Editörler Kurulu / Executive Editorial Group

Aşkın Keser (Uludağ University)
K. Ahmet Sevimli (Uludağ University)
Şenol Baştürk (Uludağ University)

Özel Sayı Editörü / Special Issue Editor

Prof. Dr. Yusuf Alper

Özel Sayı Sekreteryası / Special Issue Secretariat

Damla Şahin

Yayın Kurulu / Editorial Board

Doç. Dr. Erdem Cam (ÇASGEM)
Yrd. Doç. Dr. Zerrin Fırat (Uludağ University)
Prof. Dr. Aşkın Keser (Uludağ University)
Prof. Dr. Ahmet Selamoğlu (Kocaeli University)
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Sevimli (Uludağ University)
Prof. Dr. Abdulkadir Şenkal (Kocaeli University)
Doç. Dr. Gözde Yılmaz (Marmara University)
Yrd. Doç. Dr. Memet Zencirkıran (Uludağ University)

Uluslararası Danışma Kurulu / International Advisory Board

Prof. Dr. Ronald Burke (York University-Kanada)
Assoc. Prof. Dr. Glenn Dawes (James Cook University-Avustralya)
Prof. Dr. Jan Dul (Erasmus University-Hollanda)
Prof. Dr. Alev Efendioğlu (University of San Francisco-ABD)
Prof. Dr. Adrian Furnham (University College London-İngiltere)
Prof. Dr. Alan Geare (University of Otago- Yeni Zelanda)
Prof. Dr. Ricky Griffin (TAMU-Texas A&M University-ABD)
Assoc. Prof. Dr. Diana Lipinskiene (Kaunos University-Litvanya)
Prof. Dr. George Manning (Northern Kentucky University-ABD)
Prof. Dr. William (L.) Murray (University of San Francisco-ABD)
Prof. Dr. Mustafa Özbilgin (Brunel University-UK)
Assoc. Prof. Owen Stanley (James Cook University-Avustralya)
Prof. Dr. Işık Urla Zeytinoğlu (McMaster University-Kanada)

Ulusal Danışma Kurulu / National Advisory Board

Prof. Dr. Yusuf Alper (Uludağ University)
Prof. Dr. VeySEL Bozkurt (İstanbul University)
Prof. Dr. Toker Dereli (Işık University)
Prof. Dr. Nihat Erdoğan (İstanbul Şehir University)
Prof. Dr. Ahmet Makal (Ankara University)
Prof. Dr. Ahmet Selamoğlu (Kocaeli University)
Prof. Dr. Nadir Suğur (Anadolu University)
Prof. Dr. Nursel Telman (Maltepe University)
Prof. Dr. Cavide Uygül (İstanbul University)
Prof. Dr. Engin Yıldırım (Anayasa Mahkemesi)
Prof. Dr. Arzu Wasti (Sabancı University)

İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, yılda dört kez yayınlanan hakemli, bilimsel elektronik dergidir. Çalışma hayatına ilişkin makalelere yer verilen derginin temel amacı, belirlenen alanda akademik gelişime ve paylaşım katkıda bulunmaktadır. "İş, Güç," Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 'Türkçe' ve 'İngilizce' olarak iki dilde makale yayınlanmaktadır.

"Is, Güc" The Journal of Industrial Relations and Human Resources is peer-reviewed, quarterly and electronic open sources journal. "Is, Güc" covers all aspects of working life and aims sharing new developments in industrial relations and human resources also adding values on related disciplines. "Is, Güc" The Journal of Industrial Relations and Human Resources is published Turkish or English language.

TARANDIĞIMIZ INDEXLER

Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir.
Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors.
The published contents in the articles cannot be used without being cited

“İş, Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi - © 2000- 2018

“Is, Güc” The Journal of Industrial Relations and Human Resources - © 2000- 2018

İÇİNDEKİLER

YIL: 2018 / CİLT: 20

SAYI: 18. ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ KONGRESİ ÖZEL SAYISI

SIRA	MAKALE BAŞLIĞI	SAYFA NUMARALARI
1	Prof. Dr. Yusuf Alper / Özel Sayı Editörü Sunuş	6
2	Prof. Dr. A. Çiğdem Kirel, Prof. Dr. Yılmaz Özkan, Prof. Dr. Verda Canbey Özgüler, Doç. Dr. M. Çağlar Özdemir, Doç. Dr. Fatma Kocabaş, Doç. Dr. Ekrem Erdoğan Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğrencilerinin Kimlik Algıları ve İşgücü Piyasalarındaki Beklentileri DOI: 10.4026/iscguc.473444	7
3	Arş. Gör. Süheyla Erikli Türkiye’de Aile Dostu Refah Politikalarının Kreş ve Bakımevleri Hizmetleri Açısından Gerekliliği DOI: 10.4026/iscguc.473454	37
4	Dr. Öğr. Üyesi Davuthan Günaydın, Doç. Dr. Çiğdem Vatansever, Ahmet Aktuna Tarım Sektöründe Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliğine Yönelik Tutumları DOI: 10.4026/iscguc.473461	53
5	Prof. Dr. Sevda Demirbilek, Doç. Dr. Şebnem Seçer, Arş. Gör. Duygu Köleoğlu Çalışma Zamanı Kültürünün Tüketim Toplumu Açısından İncelenmesi DOI: 10.4026/iscguc.473598	81
6	Prof. Dr. Fatih Karcıoğlu, Arş. Gör. Ensar Balkaya Üniversite Son Sınıf Öğrencilerinde İşsizlik Kaygısı ve Girişimcilik Niyeti İlişkisi: TRA1 Bölgesi Örneği DOI: 10.4026/iscguc.473601	101
7	Dr. Öğr. Üyesi Ergün Yazıcı Sağlık Politikalarında Değişim ve İstihdam Biçimine Etkisi DOI: 10.4026/iscguc.473602	126
8	Prof. Dr. Güven Murat Dünya’da ve Türkiye’de Neo-Liberal Ekonomi Politikalarının İşgücü Piyasasına Yansımalarına Bakış DOI: 10.4026/iscguc.473606	153

9	Dr. Öğr. Üyesi Ö. Hakan Çavuş Sosyal Politika Bakımından Meslek Edinilmiş Geçici İş İlişkisi DOI: 10.4026/isguc.473608	183
10	Doç. Dr. Hande Şahin Türkiye’de Kolektif İşçi Hareketlerini Sınırlandıran Etkenler DOI: 10.4026/isguc.473609	203
11	Dr. Öğr. Üyesi Menekşe Şahin, Dr. Öğr. Üyesi Gökben Bayramoğlu Kayıt Dışı İstihdam Nedenlerine İlişkin Niteliksel Bir Analiz: Çorum İlinde Kayıt Dışı İstihdam Nedenleri Hakkında İşveren, İşçi ve Kamu Görüşlerinin Değerlendirilmesi DOI: 10.4026/isguc.473610	229
12	Doç. Dr. Sadık Kılıç, Arş. Gör. Büşra Yüksel, Arş. Gör. Ali İhsan Balcı Sendikalar Örgütlenme Stratejisi ile İlgili Ne Yapıyor? TÜRK-İŞ, DİSK ve HAK-İŞ Örnekleri DOI: 10.4026/isguc.473614	259
13	Dr. Öğr. Üyesi Oğuz Kağan Yasım Taşeron (İşçileri) Taş Taşısın: Belediye İşçileri Örneği DOI: 10.4026/isguc.473616	285
14	Doç. Dr. Adnan Küçükali, Uğur Şen Çalışanların Sosyal Sorumluluk ve Çevre Algıları: Sakin Kent (Cittaslow) Uzundere Örneği DOI: 10.4026/isguc.473618	309
15	Prof. Dr. Suat Uğur, Yeşim Özdemir Ev Hizmetleri Alanında Çalışan Yabancı Kadın İşgücünün İncelenmesi: İzmir İli Alan Araştırması DOI: 10.4026/isguc.473619	347
16	Dr. Öğr. Üyesi Bülent Arpat, Prof. Dr. Yılmaz Özkan İşletmelerde Ölçek, Ekonomik Faaliyet Grubu ve Tehlike Sınıfı Değişkenlerinin İş Güvenliği Kültürü Üzerine Etkisi: Metal Sektörü, Denizi İli Örneği DOI: 10.4026/isguc.473620	365
17	Prof. Dr. Yusuf Alper, Öğr. Gör. Duygu Açıık, Arş. Gör. Ulviye Tüfekçi Sosyal Güvenlikte Yeni Yol Arayışı: Risk Temelli Sosyal Güvenlik Anlayışından Herkes için Hayat Boyu Sosyal Güvenlik Anlayışına DOI: 10.4026/isguc.473622	389

TÜRKİYE'DE AİLE DOSTU REFAH POLİTİKALARININ KREŞ VE BAKİMEVLERİ HİZMETLERİ AÇISINDAN GEREKLİLİĞİ

Süheyla ERİKLİ¹

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de, çocuk bakım hizmetlerinin neden sosyal bir hak olarak sağlanması gerektiğini açıklamaktır. Aynı zamanda söz konusu hizmetlerin bir sosyal hak olarak sağlanması durumunda kadın istihdamı, nüfus politikası ve çocuk refahı açısından elde edilecek sonuçlara da değinilmektedir.

Araştırma literatür taramasından oluşmaktadır. Çalışmanın kapsam ve sınırlılıkları Esping Andersen’in Tamamlanmamış Devrim (2011) adlı kitabı referans alınarak çizilmiştir. Andersen’in de belirttiği gibi aile yapısında yaşanan değişim çocuk bakım hizmetlerinin karşılanmasında refah açığını ortaya çıkartmıştır. Bu açığın kapatılması için bir toplumda kadını ve çocuğun refahına öncelik tanıyan “aile dostu refah politikalarına” ağırlık verilmesi gerekmektedir. Bu değişim devletin kreş hizmetini sosyal bir hak olarak sağlamasını gerektirmektedir. Kreş hizmetlerinin sosyal bir hak olarak sağlanması, kadın istihdamının artırılması, doğum oranlarının yükseltilmesi ve “çocuğun iyi olma hali” açısından büyük yarar sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Aile Dostu Refah Politikası, Çocuk Bakım Hizmeti, Kadın İstihdamı, Nüfus Politikası, Çocuğun İyi Olma Hali

1 Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, suheylaerikli@gazi.edu.tr

REQUIREMENT BY KINDERGARTEN AND CARE SERVICES OF FAMILY FRIEND WELFARE POLITICS IN TURKEY

ABSTRACT

This study aims at clarifying why child well being should be provided as a social right in Turkey. Furthermore, child well being policy as a social right is considered in this study in terms of woman employee, child welfare, and population policy.

This survey is composed of literature view. The contents and constraints of this study are drawn by referring to Esping Anderson's book, *The Incomplete Revolution: Adapting to Women's New Roles*. As Anderson says that the transformation in family structure produces inadequate social policy implementation in child well being. According to Anderson, the state should implement child well being policies to provide family friend policy which prioritizes women and child welfare in the society. This transformation induces kindergarten services is handled by the state as a social right. To make provision of kindergarten services as a social right provokes augmentation in women employee, birth rate, and child well being.

Keywords: *Family Friend Welfare Policy, Care Service, Women Labor, Population Policy, Child Well Being,*

GİRİŞ

A ile dostu refah politikaları (Andersen, 2011: 117) kadına ve çocuğa odaklanan politikaların ön plana çıkartılmasını ifade etmektedir. Erken çocukluk döneminde eğitim ve bakım hizmetleri ise okul öncesi bakım ihtiyacına yönelik olarak kamu sektörü, özel sektör veya sivil toplum kuruluşları tarafından yapılan düzenlemeleri ifade etmektedir (Janta, Belle ve Stewart, 2016:3).

2000’li yıllardan itibaren toplumsal alanda yaşamda yaşanan birtakım gelişmeler erken çocukluk döneminde bakım hizmetlerinin sosyal politika alanı içerisinde yer almasına sebep olmuştur. Bu gelişmeler, hizmet sektörünün gelişmesi ile birlikte kadın işgücüne duyulan talebin artması, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması gerekliliği, özellikle çalışan kadınlar arasında doğum oranlarının düşmesi ve çocuk yoksulluğu olarak sıralanabilir (OECD, 2006). Bu süreçte çocuk haklarının gelişimi ve çocuğun üstün yararı ilkesinin politika belgelerine girmesi ile birlikte bakım hizmetlerinin çocukların geleceği için yapılan beşeri sermaye yatırımı olarak değerlendirilmesi ve bu nedenle fırsat eşitliğinin sağlanmasının bir yöntemi olması nedeni ile kreş hizmetlerinin sosyal bir hak olarak sunulması tartışmaları yaygınlaşmaktadır. Konuya makro açıdan yaklaşıldığında ise erken çocukluk dönemine yapılan yatırımların uzun dönemde ekonomik büyüme, suçun ve eşitsizliğin azaltılması, sosyal adalet ve eşitliğin sağlanması ve kaliteli işgücü oluşturulması gibi toplumsal refaha da katkı sağlayacağı vurgulanmaktadır (Erken Yaşlarda Çocuk Refahı ve Kadın İstihdamı Politika Belgesi, 2013: 11)

Bu tartışmalar sonucunda erken çocukluk bakım hizmetlerinin bütün çocuklara sağlanması gerekliliği uluslararası belgelerde yerini almıştır. Örneğin Avrupa Birliği’nin 2002 yılında gerçekleştirdiği Barcelona zirvesinde üye devletlerin çocuk bakım hizmetlerine ilişkin 2010 yılına kadar ulaşmaları istenen 2 hedef belirlenmiştir. Bu hedeflerden ilki üç yaşından küçük çocukların en az %33’ünün, 3 yaş ile üye ülkedeki zorunlu okula başlama yaşı arasındaki çocukların ise en az %90’ının erken çocukluk hizmetlerine erişiminin sağlanmasıdır (EU,2008).

Bireyin yaşamında en fazla getiriye okul öncesinde yapılan yatırımlardan sağladığı göz önünde bulundurulduğunda bakım hizmetlerinin fırsat eşitliği sağlama açısından önemli bir politika olduğu görülecektir. Bu noktada bakım hizmetlerinin kurumsallaşamaması ya da piyasaya bırakılması halinde her iki

ebeveyninde çalıştığı düşük gelir düzeyine sahip ailelerin düşük nitelikli bakım hizmetlerinden yararlanmasına neden olacak ve ya ailenin gelirine yarattığı katkı açısından hayli önemli olan kadın çalışanın işe ara vermesine neden olacaktır. Yaşanan gelir kaybı ise çocuk yoksulluğunu tetikleyecek ve çocuk refahını olumsuz etkileyecektir (Erken Yaşlarda Çocuk Refahı ve Kadın İstihdamı Politika Belgesi, 2013: 24).

KREŞ VE ÇOCUK BAKIM HİZMETLERİNİN SOSYAL POLİTİKA ALANINA GİRMESİ VE SOSYAL BİR HAK OLARAK SAĞLANMASININ GEREKLİLİĞİ

Sosyal devlet, toplumda sosyal adalet ve sosyal barışı sağlamak amacı ile devletin sosyal ve ekonomik hayata aktif müdahalesini gerekli ve meşru gören bir devlet anlayışını tanımlamaktadır (Özbudun, 2005: 99). Sosyal devlet anlayışının devletlerin gündeminde yer alması ise sanayi devrimi sonrasında ortaya çıkan işçi sınıfı ayaklanmalarının toplumsal ve ekonomik sistemi tehdit etme riskinin ortaya çıkması sürecinde gerçekleşmiştir. Bu durum modern sosyal politika anlayışının gelişmesini sağlayarak politikaların hak temelli uygulanmasının zeminini oluşturmuştur (Talas, 1992: 17-18).

Tarihsel süreç içerisinde toplumsal ve ekonomik alanda yaşanan gelişmeler ve değişimler, sosyal politikaya yönelik beklentileri farklılaştırmış ve bu durum hiç şüphesiz sosyal politika alanının genişlemesini zorunlu kılmıştır (Talas, 1992: 14). Örneğin tek kazananlı (erkeğin istihdamda yer aldığı, kadının ise bakım hizmetlerinden sorumlu olduğu) aile yapısına dayanan "refah devleti" anlayışını desteklemeye yönelik politikaların yerini; doğurganlık oranlarının artırılması, iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması, bakım ihtiyacının karşılanması ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması gibi konular almıştır (Neyer, 2012: 7). Böylece 3. Kuşak sosyal politika olarak da adlandırılan çocuk, kadın, çevre hakları, ayrımcılık ve sosyal dışlanma gibi yeni çalışma alanları sosyal politikanın çalışma alanına dahil olmuştur (Serdar, 2014: 6).

Çocuk bakım hizmetlerinin sosyal politikanın gündemine girmesinde ise kadın hareketlerinin ve kadın kuruluşlarının büyük rolü bulunmaktadır. Bu noktada Feministler kadınların çocuk sahibi olma kararlarının nasıl şekillendiği sorusu üzerine odaklanmışlar ve ana akım modellerin savundukları "kadınların doğaları gereği çocuk sahibi olmak isteyeceklerini ve çocuklarını yetiştirmek zorunda oldukları" varsayımını eleştirerek kadınların çocuk sahibi olma kararının bir "tercih" olduğunu savunmuşlardır. Buna bağlı olarak sosyal politikaya yönelik feminist analizin merkezinde çocuklara kimin bakacağı, çocuklara yönelik nakdi yardımlar ve bakım hizmetlerinin ne oranda refah hizmeti olarak sunulması gerektiği veya bu konuda anne ve babalara ne kadar sorumluluk yüklenmesi gerektiği soruları yer almaktadır (Lewis, 2011: 142). Bu kuruluşlar diğer yandan toplumsal cinsiyet eşitliği tartışmalarının merkezine sosyal bakım konusunu yerleştirmişler ve çocuk bakım hizmetlerinde devletin daha fazla sorumluluk alması talebinde bulunmuşlardır (Pfau-Effinger, 2005: 327).

Sosyal politika açısından erken çocukluk ve bakım hizmetlerinin sosyal politika alanına dahil edilmesi ise sosyal politikanın, toplumda "sosyal adalet" sağlama görevi ile ilgidir. Sosyal adalet ilkesi, toplumda aynı kuşağı oluşturan insanların sosyal statü kazanmada ve sosyal risklerle karşılaşmada eşit şanslara ve risklere sahip olmasını ifade etmektedir. Bu ilke hakların kullanılması bakımından dezavantajlı grupları, dezavantajlı olmayan gruplar ile denkleştirmek amacı ile devlete, hukuka ve sivil toplum kuruluşlarına pozitif bir sorumluluk yüklemektedir. Bu yükümlülük, sadece bir koruma yükümlülüğü olmayıp, aynı zamanda hakların nesnelleştirmesi ve dezavantajların giderilmesi ve adaletin sağlanması bakımından önem taşıyan bir dizi önlemler bütünüdür (Göregenli, 2008: 14). Nitekim 2010 yılında Anayasa'da yapılan değişiklik ile 2010 yılında Anayasa'nın 41. Maddesinde yapılan değişiklik ile Ailenin

Korunması başlığı “Ailenin Korunması ve Çocuk Hakları” . olarak değiştirilerek çocuk bakım hizmetleri çocuk hakları perspektifinden ele alınarak anayasal güvence altına alınmıştır.

REFAH DEVLETİ-ERKEN ÇOCUK BAKIM HİZMETLERİ İLİŞKİSİ VE TÜRKİYE’DE ERKEN ÇOCUK BAKIM HİZMETLERİNİN GÖRÜNÜMÜ

Refah devleti politikaları çocuk bakım hizmetleri açısından incelendiğinde iki ana yapı üzerinden şekillendiği belirtilmektedir. Bu yapılardan ilki aile değerleri (informel bakım), diğeri ise refah değeri (formel bakım) dir (Pfau-Effinger, 2005: 329). Bu noktada çocuk bakım hizmetlerinin formel yada enformel kanallarla sağlanması, toplumların sahip oldukları kültürel değerler, toplumsal cinsiyet ve refah devleti anlayışı ile yakından ilgilidir.

Refah devletin daha az kurumsallaştığı ülkelerde çocuk bakımının başta aile/ akrabalık değerleri üzerinden şekillendiği görülmektedir. Bu yapıda çocuk bakımından kimin sorumlu olduğu aile ve işgücü piyasası arasındaki ilişkilere ve aile içerisindeki ilişkilere bağlı olarak şekillenmektedir. Bu hizmetin devlet tarafından sağlanmadığı ülkelerde çocuk bakım hizmetlerinden yararlanma olasılığının ailenin geliri ile yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Buna göre yüksek gelirli ailelerin çocukları okul öncesi eğitim ve bakım hizmetlerinden daha fazla yararlanırken, düşük gelirli ailelerin çocukları daha az yararlanmaktadır (Mills vd, 2014).

Refah değeri ise bir ülkede çocuk bakım hizmetlerinin devlet aracılığı ile sağlanmasıdır. Bu durum refah devleti uygulamalarını cömertliği ve sosyal hakların gelişimi ile ilişkilendirilmektedir (Pfau-Effinger, 2005: 328-330). Nitekim Danimarka, İsveç, Finlandiya, Norveç, Malta, Estonya, Slovenya erken çocuk bakımı ve eğitimi tüm çocuklar için garanti altına alınmıştır.

Türkiye’deki çocuk bakım hizmetleri başlangıçta belirtilen ikili tasnif açısından değerlendirildiğinde bu hizmetlerin aile değerleri üzerinden sağlandığı görülmektedir. Bu durum tarihsel süreç içerisinde birbirini etkileyen iki durum sonucunda ortaya çıkmıştır. Buna göre sanayileşme sürecinin geç gerçekleşmesine ve toplumsal yapıya bağlı olarak bakım hizmetleri geleneksel yöntemlerle devam etmiş; bu durum devletin bakım hizmetleri konusunda daha sınırlı bir alanda misyon üstlenmesine neden olmuştur. Diğer yandan bakım hizmetlerine yönelik politikaların yetersiz oluşu ya da devletin sınırlı bir misyon yüklenmesi “kadınların refah sağlama” görevinin pekişmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu durumda “kadın” gerek çocuk, engelli ve yaşlı bakım hizmetleri alanında, gerekse günlük bakım işlerini sağlamada refah sağlayıcı konumunda bulunmaktadır. Nitekim veriler de bu teorik alt yapıyı destekler niteliktedir. Buna göre 2016 yılında Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından gerçekleştirilen Aile Yapısı Araştırması’nda hanedeki 0-5 yaş aralığındaki çocukların gündüz bakımının kim tarafından sağlandığı incelenmiştir. Araştırma sonucunda hanelerin %86’sında bakım işini annelerin üstlendiğini, %7,4’ünde anneanne veya babaannenin üstlendiği tespit edilmiştir. Bakımın, kreşte veya anaokulunda sağlanma oranı ise %2,8 düzeyi ile oldukça sınırlı kalmıştır.

Diğer yandan Türkiye’de kurumsal bakım hizmetlerinin parçalı model içerisinde yer aldığı görülmektedir. Bu modelin parçalı olarak adlandırılmasının nedeni okul öncesi eğitim ve bakım hizmetlerinin farklı bakanlıkların bünyesinde farklı düzenlemelere göre verilmesidir. Bu modelde 3 yaş altındaki çocukların çoğu sosyal politika bakanlığı bünyesindeki kurumlardan faydalanırken, 3 yaş üstü çocuklar eğitim bakanlığına bağlı kurumlardan faydalanmaktadır (OECD, 2017). Bir diğer ifade ile bu hizmet merkezi bir düzenleme ile değil, Milli Eğitim Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından sağlanmaktadır.

Erken Çocukluk ve Bakım Hizmetleri konusunda özel sektörün durumu incelendiğinde ise hizmetin pahalı olduğu ve bu nedenle toplumun bir bölümünün söz konusu hizmeti satın alamadığı görülmektedir. Dünya Bankası tarafından 2015 yılında yayınlanan Türkiye’de Çocuk Bakım Hizmetlerinde Arz ve Talep Durumu Raporunda tam gün hizmet sunan özel merkezlerin ortalama ücreti 700 TL olarak tespit edilmiştir. Örnekleme yer alan ilköğretim mezunu çalışan bir kadının tam gün bakım hizmetine kayıtlı her bir çocuk için aylık 143 TL ödeme yapmaya istekli olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla söz konusu kişinin ödeyeceği miktar pazarda özel hizmet sağlayıcıların talep ettiği ortalama fiyatın (ulaşım ve ilave masraflar hariç) yalnızca %20’sine denk gelmektedir. Diğer yandan en yüksek gelirli ondalık dilimde yer alan çocukların %60’ı okul öncesi eğitim ve merkez bazlı çocuk bakım hizmetlerinden yararlanırken, en düşük gelirli ondalık dilimde bu oran sadece % 17’dir. Bu durum bakım ve eğitim hizmetinin ailenin gelir seviyesine göre şekillendiğini göstermesi ve dolayısıyla gelir düzeyi düşük ailelerin bu hizmetlerden yararlanamadığını göstermesi açısından önem taşımaktadır.

ÇOCUK BAKIM HİZMETLERİNİN KADIN İSTİHDAMI AÇISINDAN ÖNEMİ

Türkiye’de kadınların işgücüne ve istihdama katılım oranlarının düşük olması işgücü piyasasına ilişkin ulusal ve uluslararası raporlarda sıklıkla gündeme gelmektedir. Örneğin 2016 yılında yayınlanan Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporu’nda (Global Gender Report) sağlık, eğitim, siyaset ve ekonomi olmak üzere 4 kategoride gerçekleştirilen analiz sonuçları Türkiye açısından değerlendirildiğinde en düşük performansın gösterildiği alan olarak karşımıza “ekonomik katılım ve fırsatlar” kategorisi çıkmaktadır. Bu kategorinin alt başlıkları incelendiğinde ise diğer 3 alt kategoriye göre en düşük performansın “işgücüne katılım” kategorisinde gerçekleştiği görülmektedir. Buna göre işgücüne katılım oranı kadınlarda %33 oranında iken erkeklerde bu oran %77 olarak tespit edilmiştir. Buna göre her 10 kadından yaklaşık olarak 7’si işgücü dışında kalmaktadır.

15-24 yaş arası kadınların istihdama katılmasını engelleyen faktörlere ilişkin ülkelerarası bir karşılaştırma yapılması gerekirse Avrupa Birliği’nde genel eğilimin kadınların eğitimlerini sürdürmelerinden kaynaklandığı, Türkiye’de ise aile ve çocuk bakım sorumluluklarının birincil neden olduğu görülmektedir. Nitekim TÜİK’in 2017 verilerine göre 15-64 yaş grubunda kadınların işgücüne katılmama nedenleri incelendiğinde birincil faktör olarak “ev işleri ile meşgul olma” durumu karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu sorunun altında yatan temel faktörün toplumsal cinsiyet rolleri olduğu ifade edilebilir. Bu nedenle çocuklu kadınların istihdamını arttırmak için çocuk bakım hizmetlerinin artırılması gerektiği ifade edilmektedir. (Erken Yaşlarda Çocuk Refahı ve Kadın İstihdamı Politika Belgesi, 2013: 15).

Diğer yandan eğitim seviyesi yükseldikçe kadınların istihdama katılım oranlarının arttığı bilinmekle birlikte lise ve üniversite mezunu kadınların işgücüne katılım kararları incelendiğinde evlenmenin ve 0-3 yaş grubunda çocuk sahibi olmalarının işgücüne katılım kararlarını olumsuz etkilediği görülmüştür (Kolaşın ve diğ., 2015: 70- 72). Bununla birlikte eğitim düzeyi yüksek olan bekar kadınlar ile eğitim düzeyi yüksek evli kadınların işgücü piyasası bağlantılarının incelendiği bir çalışmada evli kadınlara göre bekar kadınlarda işgücü piyasasına katılımın daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (İlkkaracan, 2014: 48). Bu noktada Avrupa Birliği ülkeleri içerisinde kadın istihdamının en düşük olduğu ülkeyi temsil eden Türkiye’de kadın istihdamını destekleyici kreş, gündüz bakım evleri gibi bakım hizmetlerinin yetersiz sayıda olması ve mevcut kurumların pahalı olması kadının istihdama katılımını ve çalışma yaşamındaki devamlığını olumsuz yönde etkilediği ifade edilebilir.

ÇOCUK BAKIM HİZMETLERİNİN DOĞUM ORANLARI AÇISINDAN ÖNEMİ

Ailelerin kaç sayıda çocuğa sahip olması gerektiği sorusu bir aile politikasından nüfus politikasına dönüştüğünde doğum konusu devletin de sorumluluk alması gereken bir konu haline dönüşmektedir (Özbay, 2013: 107). Nitekim dünya genelinde kadınların eğitim seviyesinin yükselmesi ile birlikte kadınların istihdama katılım oranlarının arttığı ancak bunun karşılığında erken çocukluk ve bakım hizmetlerinin yetersiz ve/veya pahalı olması sonucu doğurganlık oranlarının düştüğü görülmektedir (OECD, 2006). Esping Andersen (2011) bu durumu refah devletinin başarısızlığı ve refah açığı olarak yorumlamaktadır.

Andersen’e göre kadın istihdam oranlarının artışının yaratmış olduğu dönüşüme karşılık verecek politika oluşturulamaması eğitim düzeyi yüksek kadınlar arasında doğum oranının düşmesine neden olmuş, söz konusu kadınlar refah açığı nedeniyle kariyer yapmak ile çocuk yapmak arasında bir seçim yapmak zorunda bırakılmıştır. Nitekim Türkiye’de doğurganlık hızı incelendiğinde sorunun bir nüfus politikası sorunu haline dönüştüğü görülmektedir. Buna göre 2016 yılında TÜİK tarafından gerçekleştirilen Aile Yapısı Araştırmasında bireylerin %31,4’ü istediği ideal çocuk sayısının 3 olduğunu belirtmiştir. Buna karşılık doğurganlık hızının yıllar itibari ile düşme trendine girdiği ve hatta nüfusun yenilenme hızını oluşturan 2,10 seviyesine dayandığı görülmektedir. D’addio ve D’ercole’nin 16 Avrupa Birliği Ülkesi üzerinde gerçekleştirdiği istatistik analizde doğurganlığı arttırmak için uygulanan politikalarından birinin okul öncesi çocuk bakım hizmetlerine erişimin sağlanması olduğunu tespit etmiştir (Aysan ve Özdoğru, 2015: 20). Dolayısıyla kreş ve bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması bir nüfus politikası olarak da önem arz etmektedir.

ÇOCUK BAKIM HİZMETLERİNİN ÇOCUK REFAHI AÇISINDAN ÖNEMİ

Okul öncesi bakım ve eğitim hizmetleri başlangıçta kadınların işgücü piyasasına katılımını arttırmak iken, son yıllarda söz konusu hizmetlerin çocuk refahı ile ilişkisi üzerinde durulmaktadır. En genel anlamı ile çocuk refahı çoğun yaşam kalitesini ifade etmektedir. Bu noktada çocuk refahı konusunda iki yaklaşım ön plana çıkmaktadır. Bu yaklaşımlardan ilki Çocuk hakları yaklaşım, diğeri ise Kalkınmacı yaklaşımdır. Çocuk hakları yaklaşımı konuya temel insan hakları bağlamında yaklaşarak bu hizmetleri bütün çocuklara sağlanan bir hak olarak ele almaktadır. Kalkınmacı yaklaşım ise çocuk refahı konusunu daha çok çocuk yoksulluğu açısından ele almakta, çocukların beşeri sermayelerinin ve sosyal becerilerinin gelişimine ve dolayısıyla çocuğun iyi olma haline odaklanmaktadır (OECD, 2009: 25).

Çocuğun iyi olma hali fiziksel, duygusal, zihinsel ve ruhsal gelişim yoluyla bireyin kendisi, başkaları ve çevresi ile ilişkili olarak kendine özgü potansiyelini gerçekleştirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu noktada “çocuğun iyi olma hali” erken çocukluk eğitimi ile yakından ilişkilidir. Buna göre 0-6 yaş grubu çocuk gelişimi için hayati öneme sahiptir. Söz konusu yaş aralığında çocukların bilişsel, duygusal, fiziksel ve sosyal becerilerinin temeli atıldığı düşünülürse bu dönemde sağlanan eğitim çocukların eğitim hayatlarının geri kalanın bölümünün kalitesini belirleyecektir. Nitekim kreş ve bakım hizmetlerinin verimlilik analizine ilişkin yapılan araştırmalar kaliteli bakım hizmetlerinin çocuklarının bilişsel, psikolojik ve sosyoduygusal gelişimini uzun vadede olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir. Söz konusu diğer etkiler şu şekilde belirtilebilir (Janta, Belle ve Stewart, 2016: 3-4) .

Eğitimsel sonuçlar: Okul öncesi eğitim programına katılan çocuklar üzerinde yapılan bir araştırmada bu çocukların okul öncesi eğitim programlarından yararlanmayan çocuklara göre daha yüksek zeka seviyesi, eğitim düzeyi, işe girme, gelir, daha düşük madde kullanımı ve adli sisteme giriş görülmektedir

(Belle, 2016:19). Okul öncesi eğitim ve bakım hizmetlerinden yararlanan çocukların dil ve bilişsel becerilerinin daha yüksek olduğu PISA sonuçlarında ortaya çıkmaktadır. Örneğin matematik puanı açısından erken çocuk ve bakım hizmetlerinden yararlanan çocukların yararlanmayanlar arasında %51'lik bir fark tespit edilmiştir (PISA, 2013).

Ekonomik sonuçlar: Nobel ödüllü iktisatçı James Heckman yaptığı analizde erken çocukluk döneminde yapılan ekonomik yatırımın sonraki dönemlere göre çok daha yüksek dönüşüm sağladığını tespit etmiştir (Belle, 2016:19). Heckman (2012), erken çocukluk döneminde yapılan 1 dolarlık yatırım uzun vadede toplumsal maliyet ve getiri açısından 7 dolarlık geri dönüşüm sağladığını tespit etmiştir (Aysan ve Özdoğru, 2015:16). Özellikle dezavantajlı grupta yer alan çocuklar açısından erken çocuk bakım hizmetlerinin ekonomik getirisinin çok daha yüksek olduğu tartışılmaktadır (Heckman, 2011; Heckman ve Mosso, 2014).

SONUÇ

Erken çocukluk eğitimi ve bakımı açısından Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ülkeleri arasında en az hizmet sunabilen ülke konumunda olan Türkiye'de söz konusu hizmetin (kadın) istihdam politikası ve nüfus politikası çerçevesinde ele alındığı görülmektedir (10, Kalkınma planı). Dolayısıyla bu düzenlemelerin merkezinde çalışan ya da çalışmayı düşünen kadınlar yer almaktadır. Hâlbuki Sosyal devlet anlayışını bir ilke olarak kabul eden Türkiye'de devletin sosyal adalet ve eşitliği sağlama yükümlülüğü vardır. Bu nedenle kadın istihdamı ve doğurganlık oranlarının artırılmasından ziyade bu sorunun çocuk hakları perspektifinden ele alınması daha sağlıklı bir yaklaşım olacaktır. Aksi halde Dünya Bankası(2015) araştırması sonuçlarında da görüldüğü gibi erken çocukluk ve bakım hizmetlerinden yararlanma durumunun ailenin geliri ile yakından ilgili olması ve diğer yandan bakım ve eğitim hizmetlerinden yararlanan çocuklar ile yararlanmayan çocuklar arasında büyük farklılıkların oluşması fırsat eşitsizliği sorununu ortaya çıkartacaktır. Bu nedenle çocuk bakım hizmetlerinin sunumunda devletin rol oynaması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Alçacık, P., May, M., Rawlinson, K. (der). (2011). Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar kitabı içinde Lewis, J., Feminist Yaklaşım, çev.(Boran Ali Mercan), s.139-147. Siyasal Kitabevi, Ankara
- Aysan, M.F., Özdoğru, A.A. (2015). Avrupa'da Erken Çocukluk Bakımı ve Eğitiminin Mukayeseli Analizi, Sosyoloji Dergisi, sayı 2015/1.
- Belle, J.V., Stewart, K. (2016). Quality and Impact of Centre-Based Early Childhood Education and Care Belle, J.V. (2016). Early Childhood Education and Care (ECEC) and its long-term effects on educational and labour market outcomes, RAND Europea, Policy Brief.
- Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Politika Forumu (2009). Türkiye'de Çocuk Bakım Hizmetlerinin Yaygınlaştırılmasına Yönelik Bir Öneri: Mahalle Kreşleri.
- Çoban, A.İ., Özbesler, C. (2009). Türkiye'de Aileye Yönelik Sosyal Politika Ve Hizmetler, Aile ve Toplum Dergisi, 5(18), s.31-41.
- Dedeoğlu, S., Elveren A.Y. (2012). Giriş: Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet, Toplum ve Refah Devleti, s.29-46,(Der. Saniye Dedeoğlu ve Adem Yavuz Elveren), Türkiye'de Refah Devleti ve Kadın, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Dedeoğlu, S. (2009). Eşitlik Mi Ayrımcılık MI? Türkiye'de Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kadın İstihdamı, Çalışma ve Toplum, 2009/2. s. 41-54.
- Dedeoğlu, S. (2012). Türkiye'de Refah Devleti, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın İstihdamı, s. 211230. (Der. Saniye Dedeoğlu ve Adem Yavuz Elveren), Türkiye'de Refah Devleti ve Kadın, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Dünya Bankası (2015). Türkiye'de Çocuk Bakım Hizmetlerinin Arz ve Talep Durumu Bir Karma Yöntem Çalışması.
- Ecevit, Y. (2010). İş ve Aile Yaşamının Uzlaştırılması Bağlamında Türkiye'de Erken Çocukluk Bakımı ve Eğitimi, s. 87-115. (der.) İpek İlkaracan, Emek Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Doğru İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları, Mega Basım, İstanbul.
- Europe Comission (2014). Early Childhood Education and Care in Europe, Europe Comission.
- Erikli S., Eray, Ş. (2016). Bir Sosyal Politika ve Adli Konu Olarak Çocukların Korunması Sorunu, s.263-272. (der.) Ayşe Çolpan Kavuncu. Kentsel Güvenlik Ve Çocuk Suçluluğu, Polis Akademisi Yayınları. Ankara.
- Erken Yaşlarda Çocuk Refahı ve Kadın İstihdamı Politika Belgesi,2013.
- Ejrneas, A., Boje, T.P. (2008). "Family Policy and Welfare Regimes" The International Sociology Association RC 19 Conference "The Future of Social Citizenship: Politics, Institutions and Outcomes"s.10-13.
- Güler, A. (2006). Sosyal Devlet ve Yerelleşme, Memleket: Siyaset ve Yönetim.
- Güneş, C., Birecikli, Ş.Ü., Yıldırım, Z. (2017). Çalışan Kadının Çocuk Bakım Tercihi: Havuzlanmış Verilerle Kesikli Tercih Modellerinin Karşılaştırılması, Sosyal Güvenlik Dergisi, cilt7: sayı 1, ss.123-145.
- ILO (2016). Women at Work Trends 2016.
- İlkaracan, İ. (2014). "Political Economy of Caring Labor, Gender and Deepening Conservatism in a Developing Economy Context: The Case of Turkey." MEEA-ASSA Conference Proceedings, Philadelphia January 2014 and ITU Women's Studies Center Working Paper.
- İlkaracan, İ. (der).(2010): Emek Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Doğru İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları, Mega Basım, İstanbul kitabı içinde ilkcaracan, ipek Uzlaştırma Politikalarının Yokluğunda Türkiye Emek Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri s.21-59.
- İlkaracan, İ., Kim, K., Kaya, T. (2015). Sosyal Bakım Hizmetlerine Kamu Yatırımlarının İstihdam, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Yoksulluğa Etkileri: Türkiye Örneği. İstanbul Teknik Üniversitesi, Bilim, Mühendislik ve Teknolojide Kadın Araştırmaları ve Uygulama Merkezi ve Levy Ekonomi Enstitüsü-Bard College.
- İlkaracan, İ. (2014). "Political Economy of Caring Labor, Gender and Deepening Conservatism in a Developing Economy Context: The Case of Turkey." MEEA-ASSA

- Conference Proceedings, Philadelphia January 2014 and ITU Women's Studies Center Working Paper.
- Kadın- Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Yayınları No 2. (2013). Her Alandaki Kadın İstihdamının Arttırılması ve Çözüm Önerileri Komisyon Raporu.
- Karabulut, Alpaslan (2011), Türkiye'de Sosyal Yardım ve Sosyal Yardımların Tek Merkezden Yürütülebilirliği, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karagöz, L.(2015). Türkiye'de Aile Politikalarında Bütünlük İhtiyacı, İlmî Etüdler Derneği (İLEM) Politika Notu.
- Kartal, F.(2016). Kadınların Yurttaşlığı ve Feminist Kuram, Amme İdare Dergisi, cilt 49, sayı 3, s.59-87.
- Kaylı, D.Ş., Şahin, F. (der.) (2016). Sosyal Politikanın Cinsiyet Halleri, Toplumsal Cinsiyet ve Hizmet, Nika Yayınevi, Ankara kitabı içinde Kaylı, D.Ş. Feminist Politika Çerçevesinden Sosyal Politika ve Sosyal Hizmete Bir Bakış, s. 27-58.
- Kesgin, B. (2012). Sosyal Politikanın En Önemli Kurumu: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, İnsan Hakları Yıllığı, cilt 30, s.41-54.
- Kolaşın, G.U. Uncu, Z.H.P., Cansuz, Y., Kökkızıl, M. (2015). Türkiye'de lise ve üniversite mezunu kadınların işgücüne katılım kararlarının incelenmesi, TÜBİTAK, Program kodu: 1001.
- Koray, M. (2005). Avrupa Toplum Modeli, İstanbul, İmge yayınevi, 2. Baskı.
- Kurnaz, I., Atalay D. (2013). İş-Aile Yaşamının Uyumlaştırılması: Türkiye'de Güncel Tartışmalar Raporu, Anka Kadın Araştırma Merkezi, Rapor No: 2013/02.
- Markham, F.S. (2010). Kadın İstihdamı: Politikalar Etkili mi Değil mi? , Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı Bülteni, sayı 53, s.4-10.
- Marshall, T.H. (1992). Yurttaşlık ve Sosyal Sınıf, Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, (der.). Sosyal Politika Yazıları Kitabı içinde,s.19-32. İletişim Yayınları, Ankara.
- Moreno, L.(2010). 'Süper Kadınlar' ve Akdeniz Refahı, s.375-396. Der (Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, Sosyal Politika Yazıları, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Neyer, G. (2012). Welfare State, Family Policies and Fertility in Europe, Stockholm University Linnaeus on Social Policy and Family Dynamics in Europe, Working Paper 2012: 10.
- OECD. (2017). Starting Strong Early Childhood Education and Care V.
- OECD (2009). Doing Better For Children.
- OECD. (2009). Comparative child well-being across the OECD. Doing Better for Children, OECD Indicators.
- Oğuz Topak. (2012). Refah Devleti ve Kapitalizm 2000'li Yıllarda Türkiye'de Refah Devleti, İstanbul, İletişim Yayınları, 1. Baskı.
- Orloff, A. (1997). Gender in The Welfare State, Annual Reviews Sociologys. s. 22-51.
- Özaydın, M.M.(2013). Cinsiyete Dayalı Refah Sınıflandırmaları Temelinde İş ve Aile Yaşamının Uyumlaştırılması Sorunu, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(3), s.47-72.
- Özaydın, M., Metin, B. (2014). Çalışma ve Refah, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Özbay, F. (2013). Demografik Dönüşüm Sürecinde İktidar, Kadın ve Aile, s.106-111
- Özdemir, S. (2007). Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2007-57.
- Pfau-Effinger, B. (2005). Welfare State Policies and The Development Of Care Arrangement, European Societies 7(2), s. 321-347.
- Pfau-Effinger, B. (2002). Changing Welfare States and Labour Markets in the Context of European Gender Arrangement, ss.235-256. Changing Labour Markets, Welfare Policies and Citizenship Kitabı içinde (ed.) Jorgen Goul Andersen ve Per, H. Sen. Policy Press.
- Songül Sallan Gül. (2006). Sosyal Devlet Bitti Yaşasın Piyasa! Yeni Liberalizm ve Muhafazakarlık Kıskaçında Refah Devleti, İstanbul, Etik Yayınları.
- Talas, C. (1992). Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi, Bilgi yayınevi, Ankara.
- Turgut, F. (2016). Türk Siyasetinde Son Dönem Aile Politikaları, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi. Cilt: 2016/1. Sayı: 35, ss. 411-426. Başka Bir Aile Anlayışı Mümkün mü? Kongresi 09-10 Kasım 2013.
- UNICEF. (2006). Çocuk Yoksulluğu'nun Önlenmesi, UNICEF. (2013). Çocuk Refahı Belgesi.
- Ulusoy, D.(2013). Kadınların Ücretli-Ücretsiz Emek Kıskaçı: AKP'nin Aile Politikaları ve Yeni Muhafazakarlık, s. 112-120. Başka Bir Aile Anlayışı Mümkün mü? Kongresi 09-10 Kasım 2013.
- Ural, O., Ramazan, O. (2007). Türkiye'de Okul Öncesi Eğitimin Dünü ve Bugünü, 22. 11-56. Ed.Özdemir, S., Bacanlı, H. Sözer, M. Türkiye'de Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Sistemi Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Türk Eğitim Derneği.